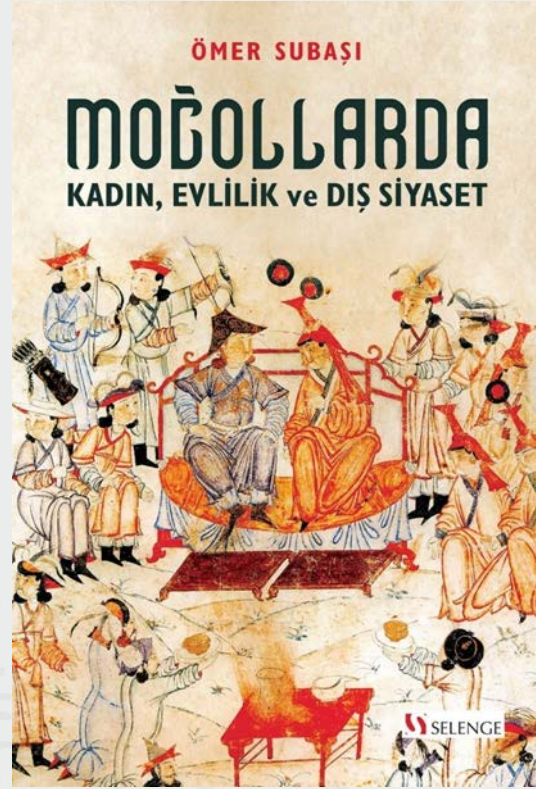

Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset

Subaşı, Ömer, (2021), *Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset*, Selenge Yayınları, İstanbul. ISBN: 978-625-74-5926-6, 1. Baskı, 344 s.

Bayram Arif KÖSE *

Lisans ve Lisansüstü eğitimini Atatürk Üniversitesi'nde tamamlayan yazar Ömer Subaşı, "Pasinler (V-XVI. yüzyıllar)" adlı teziyle doktor unvanı almıştır. Akademik çalışmalarına uzun süre Artvin Çoruh Üniversitesi'nde devam eden yazar 2018 yılında Doçent, 2023 yılında ise Profesör unvanı alarak alana katkı sağlayacak pek çok çalışmaya imza atmıştır. Yazarın, "Gürcistan Krallığı (XI-XIV. Yüzyıllar)" ve "Gürcü-Moğol İlişkisi-Güney Kafkasya 1220-1346-" adlı kitaplarından başka Kafkasya, Karadeniz, İlhanlılar ve Selçuklulara dair pek çok makalesi vardır. Ülkemizde ve dünyada hususiyetle tarih alanında kadına yönelik çalışmaların azlığı son yıllarda bazı araştırmacıları bu alana yoğunlaştırmış bulunmaktadır. Bu alana kayıtsız kalmayıp kitap, makale ve bildirimleriyle alana katkı sağlayan araştırmacılardan biri olan Ömer Subaşı; ayrıca editörlüğünü ve organizatörlüğünü yaptığı, yerli-yabancı pek çok katılımcının ilgi gösterdiği "Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kadın Çalışmaları Sempozyumu"na da öncülük ederek alandaki çalışmaları ülkemiz adına tüm dünyaya duyurmuştur.

Yazarın tanıtıma konu olan eseri de yine kadın temalı olup okuyucuyu orta çağın kadim milletlerinden olan Moğollar dönemine götürmektedir. Kadına ayrı bir değer verdiğini gördüğümüz bu sıra dışı topluluk özellikle Cengiz Han döneminden beri yasalarla kadının toplumsal statüsünü ve siyasi mevkiini belli bir seviyeye çıkarmıştır. Genelde çok eşli bir aile yapısı benimsemelerine rağmen eşlerine gösterdikleri ilgi dikkate şayandır. Giyimleri, ziynetleri, süs eşyaları, aile içindeki konumu, göç esnasındaki rolü, savaşlardaki fedakarlıkları ve belki de en ilginç dış politikadaki

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, b.arifkose@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9900-9835, Artvin / TÜRKİYE

etkileri Moğol kadını günümüzde dahi ilgi odağı yapmaktadır. Bu ilgiden yola çıkılarak hazırlanan *“Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset”* adlı eser sadece Moğol kadını hakkında bilgi vermekle kalmamış, orta çağ boyunca çeşitli devlet, hanedan hatta klanların kadına bakışı hakkında dahi zengin içerikli malumatları kapsamıştır.

Yazar Ömer Subaşı bu eserini *“Ön Söz”, “Kısaltmalar”, “Kaynaklar”* ve *“Giriş”* bölümleriyle başlatarak, kitabın asıl konusunun dâhil olduğu iki ana bölümle devam ettirmiştir. Daha çok Moğol içtimai hayatındaki kadına dair malumatlar aktarılan *“I. Bölüm”* kendi içerisinde 6 alt bölüme, diplomaside kadına dair bilgiler içeren *“II. Bölüm”* ise 7 alt bölüme ayrılmıştır. Yazarın mezkûr kitabı bu bölümlerden sonra *“Sonuç”, “Kaynaklar”* ve *“Dizin”* kısmıyla sonlandırılmıştır.

Yazar kitabın ana bölümlerine geçmezden evvel yazmış olduğu *“Ön söz”* de orta çağ dünyasının, kadının kıymeti harbiyesinden haberdar olduğunu ileri sürerek bozkırlı Moğol toplumlarını işaret etmiştir. Dünya haritasını yeniden çizen Cengiz Han'ın mucizevi yükselişinin ardındaki kadınlara dikkat çeken yazar daha kitabın ilk cümlelerinde okuyucuyu sürükleyeceği bu yeni serüven öncesi bir hayli heyecanlandırmış ve bir klan yöneticisine eş olmaktan öteye geçmesi tahmin edilemeyen Moğol kadının bir anda imparatoriçe mertebesine yükselişinin temel sebeplerine dair merak uyandırmıştır. Bu sebeplere dair ortaya koyduğu teoremlerin kitabın ana temasını oluşturacağı hissini okuyucuya vermeyi daha kitabın ilk cümlelerinde başaran Ömer Subaşı oldukça iddialı cümleler kurmuştur. Konunun kaynak, bilgi, dil ve felsefi açıdan tenkit ve incelenmesi hususunda yardımlarına başvurduğu kişilere teşekkürden sonra *“Ön Söz”* kısmını sonuçlandırmıştır.

“Ön Söz” ve *“Kısaltmalar”* dan sonra kitabın referans ve kaynaklarına dair bir hayli açıklayıcı bilgiler içeren *“Kaynaklar”* başlığı kendi içerisinde *“Moğol ve Çin Kaynakları”, “Hristiyan Kaynakları”, “İslâm Kaynakları”* ve *“Araştırma Eserler”* adlı alt başlıklarla 4 kısma ayrılmıştır. Daha çok çağdaş kaynaklar diyebileceğimiz birinci elden kaynakların tanıtımına yer veren yazar ortaya koyduğu teoremlerini bu kaynaklardan elde ettiği bilgilere dayandığını göstermiştir. Fakat bu noktada her ne kadar kitabın olay örgüsü daha çok Fars dilinin hâkim olduğu coğrafyada geçiyor olsa da Arapça İslâm kroniklerinden yeterince yararlanılmadığını da belirtmekte fayda vardır. Farsça kaynakların bihakkın kâmilan kullanılması bu durumu tenkide mâni değildir.

“Giriş” i tek bir alt başlıkta tamamlamayı tercih eden yazar benimsediği metotla bu kısmı karşılaşmaya alışık olduğumuz klasik girişlerden ayırmıştır. *“Moğol Toplumunda Kadına Genel Bir Bakış”* başlığıyla başlayıp biten tek alt başlıklı *“Giriş”* bölümünde okuyucunun yalnızca Moğol kadınına odaklanmasını sağlamış ve kitabın hacmini büyütecek gereksiz detaylardan titizlikle kaçınmıştır. Moğol deyince akla ilk gelen Cengiz, kurultay ve istila gibi kavramlara girmeyen yazar burada kadına dair ön bir betimleme yaparak ana hatları kesin bir şekilde çizmeyi başarmıştır. Yazar kadın betimlemesi yaparken yararlandığı Plano Carpini, Marco Polo ve Wilhelm Rubruk gibi pek çok seyyah ve elçilik notlarını dışardan bir gözlem olarak niteleyerek işin özüne inilmesi gerektiğini savunmuştur. Hayalperest ve macera sever batılı gezginlerin eserlerinden ziyade doğu kaynaklarını daha gerçekçi bulmuştur.

Eserin ilk bölümü olan “I. Bölüm” kendi içerisinde 6 alt başlığa ayrılarak kitabın büyük bir kısmını cami olmuştur. “I. Bölüm”ün “Moğol Toplumunda Kadınlar” adlı ilk başlığında; kadın-erkek ilişkisi, sosyal hayatta iş bölümü, göç, savaş, ordu ve kadın, kadın eliyle yapılan iktisadi teşebbüsler, eğlence hayatı, protokol ve kadın, asilzâde Moğol kadınlarının eşleri üzerindeki etkileri gibi genel ve çeşitlilik arz eden birbirinden bağımsız konular incelenmiştir. Mahir, cesur, bilgili, yetenekli, ilkeli Moğol kadınının fiziki güzelliklerine ve eşlerine sadakatine değinen yazar bir Moğol kadını için aşağılık ve onursuzluk anlamına gelen şeyin eşlerini aldatmak olduğunu belirtmiştir. Buna mukabil sosyal alanın her noktasında görev alan bir Moğol kadınının, erkeğinin meclislerde başının dik olmasının temel ögesi kabul edildiği husus bu kısımda vurgulanmıştır. Burada aktarılan malumatlara bakılınca; temel yaşam felsefesi göç ve mücadele üzere kurulu Moğol toplumlarında iki veya dört tekerlekli keçe örtülü arabalar önemli yer tutarken bu arabaların yüklenmesi, indirilmesi ve kullanılması gibi erkeğe özgü kabul edilen temel ve ağır işlerde bile kadınları görmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. İlginçtir ki göç esnasında düz arazilerde bir Moğol kadını arka arkaya bağlanmış 30 kadar arabayı tek başına sürerek menziline ulaştırabiliyordu.

Yazar “Moğol Toplumunda Kadınlar” adlı başlığın ara başlıklarından biri olarak ele aldığı “Kadınların Moğol Ordusuna Katkısı ve Askerî Seferlerde Kadın” kısmında VII. Haçlı Seferi’nin gözlemcilerinden Jean de Joinville’nin önemli bir tespitine yer vermiştir. Joinville’ye göre çocuksuz tüm kadınların erkekleriyle birlikte savaşa katılmalarının bir Moğol geleneği olduğunu aktaran yazar; Han’ın ordugâhında erkeklerle birlikte görevli kadın askerlerin de varlığının altını çizmiştir. Savaşçı Moğol kadınlarının hemen hepsinin erkek gibi nitelendirildiği ve yazarın mukayeseye irdelediği kaynaklara göre; bu kadınların oyluk zırhı kullandıkları, şan ve süs alameti olarak zırhlarının göğüs kısımlarını ses çıkaran zillerle donattıkları anlaşılmaktadır. Bu ve benzeri detaylandırmalar yapılan “I. Bölüm”ün bu ilk alt başlığı Moğollarda asker kadın, ekonomist kadın, ev hanımı kadın ve bürokrat kadın gibi pek çok alan temsilcisi olan Moğol kadın tiplemesi gibi detayların ele alındığı; “Kadın-Erkek İlişkisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, “Sosyal Hayatta İş Bölümü ve Kadınlar”, “Moğollarda Göç ve Kadın”, “Kadınların Moğol Ordusuna Katkısı ve Askerî Seferlerde Kadın”, “Ticarî ve Ekonomik Hayatta Kadınlar”, “Moğol Dinî Hayatında Kadın ve Kadın Figürü”, “Eğlence Hayatında Kadınlar”, “Kadının Protokoldeki Yeri” ve “Soylu Moğol Kadınların Eşleri Üzerindeki Etkisi”, adlı ara başlıklarla nihayetlendirilmiştir.

“I. Bölüm”ün “Moğollarda Evlilik Müessesesi” adıyla karşımıza çıkan ikinci alt başlığı ise; “Evlilik ve Kadın”, “Evlilik Töreni”, “Evlilik Akdinin Maddi Boyutu: Çeyiz ve Muhteviyatı”, “Evlilik Hukukunda Mehir”, “Doğum ve Çocuk Yetiştirme”, “Moğol Aile Hayatında İlk Eşin Konumu ve Önemi”, “Boşanma Üzerine Düzenlemeler” ve “Demografik Açıdan Çok Eşli Evlilik Müessesesinin İşlevi” adlı ara başlıkları ihtiva ederek kız istemeden çeyiz ve mehir miktarına, nikâh akdinden düğün merasimine, çocuk yetiştirmeden çok eşlilik mevzuuna kadar pek çok konuyu kapsamıştır. Bu kısmın en dikkat çekici alt başlığı ise “Moğol Aile Hayatında İlk Eşin Konumu ve Önemi” adlı başlıktır. Diğer bilindik evlilik gelenekleri dışında Moğolların ilk eşe bir hayli önem

verdiğini düşünen yazar eşler arasında “ilk eş” tabirinin aile içerisinde bir statüyü temsil ettiğini ileri sürer. Buna dair ileri sürdüğü verilere bakıldığında Moğol erkeğinin ilk eşine çok daha saygın davrandığı ve bunun da diğer eşler ve toplum nezdinde normal kabul edildiği görülmektedir. Bunun sebebi ilk eşin tamamen iki ailenin ve eşlerin rızasıyla gerçekleşen kız isteme, nikâh ve düğün gibi pek çok kuralın sırasıyla yapılması suretiyle gelin edilmesidir. Çok daha ilginç olanı ise Noyanların ve devlet ricalinin eşleriyle katılımı neredeyse mecburi olan kurultaylara ilk eşle gelinmesidir. Moğol erkeğinin kurultaya getirdiği bu güzide eşinin diğer hatunlarla oturup yemek yemesinden önce ziyafete oturmadığına dikkat çeken yazar; buna mukabil ilk eşin her zaman bu iltifat ve ilişkinin gereğini yerine getirdiğini ve ilk eş olmanın ona sunduğu statüyü muhafaza için itinalı davrandığını belirtmektedir.

“I. Bölüm”ün; “Giyim”, “Eoli Kadımların Vazgeçilmez Aksesuarı: Boğtak” ve “Güzellik Algısı ve Makyaj”, adlı ara başlıkları içeren 3. kısmı “Moğol Kadını İçin Güzellik ve Bakım” alt başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu kısımda yazar tahmin edilenin aksine bozkırlı göçebe Moğol boylarının kadınlarının çok yönlü bir güzellik algısının varlığını ispatlamıştır. Özellikle Moğol kadınına özgü ve kaynaklarda Bocco, Gu Guan, Ku Gu, Kou-Kou, Ku Ku gibi farklı isimlerle karşımıza çıkan “boğtak” adlı başlık belki de günümüz literatüründeki “kukuleta”dır. Moğol kadınının vazgeçilmez bir aksesuarı boğtakin terminolojisinden başka imalatına değinen yazar, imal malzemesi huş ağacının kabuğu olan bu başlığın bazen değnek veya kamyştan yapıldığını belirtmiştir. Eserin bu kısmında aktarılan bilgilere göre; boğtak şekil itibariyle ters duran bir çizmeyi andırır da bunun Moğol kadını için ihtiva ettiği mana çok daha farklıydı. Zengin ve soylu kadınlar kırmızı ve değerli kumaşla bezedikleri başlıklarını altın ve gümüş işlemeli diba, tavus kuşu veya turna gibi gösterişli kuşların parlak tüyleri, ipek samis, papatyâ, mücevher, güzel ve parıltılı inci gibi ziynet eşyalarıyla da süslemekten geri durmazlardı. Ayrıca başlıklarda bir güç göstergesi olarak incilerle işlenmiş ejdarha motifleri, saray çatısı ve balkon tasvirlerini de görmek mümkündür. Sıradan bir Moğol kadını ise kuş kuyruğu dikmekle yetinirdi. Ata binmiş başlıklı bir Moğol kadını uzaktan âdeta elinde mızrak tutmuş bir şövalyeyi andırıyordu. Yazar bu kısımda sunduğu betimleme ve tasvirlerle okuyucunun âdeta dönemi tahayyülünü mümkün kılmıştır.

Yazar eserinin “I. Bölüm”ünün “Kadınlara Mahsus Durumlar” adlı 4. alt başlığını “Kadınlara Özel Bazı Cezai Uygulamalar”, “Miras Hukukunda Kadın” ve “Zina” adlı ara başlıklardan teşekkül ettirmiştir. “Moğollarda Diplomatik Bir Hediye: Kadın” adlı 5. alt başlıkta ise ara başlık kullanmamayı tercih eden yazar; sadece dış ilişkilerde kadının hediye olarak verilmesine misaller getirmiş ve konuyu kaynaklardan elde ettiği bilgilerle açığa kavuşturmuştur. Yazar burada ilginç bir hadiseyi naklederek yüz kadar eşe sahip Cengiz Han için aslında kadının ne manaya geldiğini gözler önüne sermiştir. Öyle ki eşlerinden İbaka Beki’yi gördüğü bir rüya üzerine başkasına vermekte tereddüt yaşamayan Cengiz Han rüya gördüğü gece yanında olan İbaka Beki’ye rüyadan uyanır uyanmaz bir ışık istedikten sonra; “Tavırlarından soğudum değil, arı güzelliğinden sıkıldım değil, ayağına kokulu dedim değil, terine kokulu dedim değil...” şeklindeki övgü dolu sözlerine rağmen onu hemen kapısındaki nöbetçi Kühetay’a vermiştir. Gereçesi ise

sadece rüyasında Tanrı'nın bu şekilde emretmesiydi. Aslında yazarın burada Tanrı'nın buyruklarına pek de bağlı olmayan Moğollarda Han'ın şahsında böyle bir olay yaşanmasının altında yatan sebepleri irdelemesi okuyucunun bu husustaki merakını giderebilirdi. Fakat yazar; Tanrı, Han ve Kadın arasındaki metaforu pas geçmiştir.

Yine "I. Bölüm"ün 6. ve son alt başlığı olan "Moğolların Kadınları Elde Etme Yöntemleri" ise "Esaret Hayatından Kurtuluş: İki Kadın Örneği" adlı tek ara başlıkla tamamlanmıştır. Yazar burada Töregene Hatun ve onun naipliği döneminde adından sıklıkla bahsettiren Fatma Hatun'un Moğol Sarayı'ndaki nüfuzundan bahsetmiştir.

Eserin "II. Bölüm"ünün "Moğol Dış Siyasetinin Şekillenmesinde Kadın ve Evlilik" adlı alt başlığı; "Kongurtalar", "Olkunut Klanı", "İkires Klanı", "Oyratlar", "Merkitler", "Kerayitler", "Naymanlar", "Karluklar", "Uygurlar", "Öngütler", "Tatarlar", "Bekrinler", "Tangutlar: Si-Hia Krallığı" ve "Kin İmparatorluğu ve Gungcu Hatun", şeklinde Moğolların evlilik üzerinden diplomatik ilişki kurduğu devlet ve klanların adlarından oluşan ara başlıkları içermektedir. Kitabın bu bölümünde; kadını diplomasinin temel ögesi hâline getiren Cengiz Han'ın başlattığı bu politika üzerinde durulmuştur. Cengiz Han'dan sonra da Moğol ve İlhanlı sarayının geleneği hâline gelen yabancı kabilelerden ve devletlerden kız alma âdeti tüm yönleriyle irdelenmiş ve bu geleneğin Moğolların yükselişine etkisi gözler önüne serilmiştir. Moğol hanlarının evlilik serüvenlerinde bilhassa Konguratlarla ilişkilerine vurgu yapan yazar, Konguratlı Börte Fuçin'in Cengiz Han'ın baş hatunu ve 4 çocuğunun annesi olduğuna dikkat çekmiştir. Kongurat lideri Dai Seçen (Dayi-Dei Seçen) Moğol ordularına verdiği destekten başka Cengiz Han'la ilişkisini ona tek kızı olan Börte Fuçin'i gelin vermekle taçlandırmıştı. Yazar ayrıca Cengiz Han'ın oğullarının özellikle de Toluy ulusundan olan prenslerin eş seçiminde ilk önce Konguratlı kızlara yöneldiklerini de ilave etmiştir. Cengiz Han'ın şahsında başlayan bu evlilik ilişkilerinde Moğollar sadece kız alan tarafta olmamış, boyunduruklarına sokmak istedikleri kabilelere kız da vermişlerdir. Cengiz Han'ın çok sevdiği kızı Al Altun (Altun-Altan)'u Olkunut klanından Olar Güregen'in oğluna vermesi buna misaldir. Bu bölümde yazar titizlikle incelediği çağdaş kaynaklardan çıkardığı bilgiyi okuyucuya belli bir düzen içerisinde aktarmayı başarmış, hatta içinden çıkılmaz gibi görülen akrabalık bağlarını kolaylıkla anlamamızı sağlayacak açıklayıcı cümleler kurmuştur. Böylece Cengiz Han ve ardıllarının onlarca farklı milletle yaptıkları yüzlerce evlilik tarihi kayıtlar ışığında ve yazarın bu sistematığı sayesinde açığa kavuşmuştur.

Eserin "II. Bölüm"ünün alt başlıklarından; "Çıkarların Gölgesinde Evlilik ve Kadın: Moğollar ve Bizans" adlı başlığına, "İlhanlı-Bizans İlişkisinde Kadın ve Evlilik" ve "Altın Orda-Bizans İlişkisinde Evlilik ve Kadın" adlı iki ara başlık ilave edilmiştir. Bu iki başlıkta Moğol-Bizans ilişkilerinde evlilik akitlerinin öneminden bahseden yazar Bizans'ın İlhanlılar ve Altın Orda Hanlığı'yla mevcut diplomasisinde VIII. Mihail ve oğlu II. Andronikos'un takip ettiği dostane yaklaşımlara akrabalık ilişkileri temelinde değinmiştir. Yazarın burada belirttiğine göre; Bizans İmparatoru, Moğollarla ilişkilerini tanzim edeceğine inandığı ve çok gizli tuttuğu anlaşmayı Hülagü'ye kabul ettirmeyi başarmış ve aralarındaki mukaveleyi evlilik esası üzere tesis etmişti. 1261 sonbaharında İstanbul Pantokrator manastırı başpapazı (Archimandrit) Prinkips

Theodosios Villehardouin liderliğinde Moğol karargahına giden Bizans heyeti tam da İmparator'un istediği şekilde anlaşma yaparak muvaffak bir şekilde İstanbul'a dönmüştü. Yazar bu anlaşmaya bağlı olarak İmparator'un artık Altın Orda ve Memlûkler karşısında elini güçlendirdiği sonucuna varmıştır.

Eserin "II. Bölüm"ünün "Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkisinde Kadın ve Evlilik" adlı diğer başlığı ise; "Türkiye Selçuklu-Altın Orda" ve "Türkiye Selçuklu-İlhanlı" adlı ara başlıkları içererek Türkiye Selçuklu Devleti'yle Moğollar arasındaki ilişkilerde evlilik müessesesi hakkındaki bilgileri ihtiva etmiştir. Eserin bu kısmında yazar; Moğol-Selçuklu diplomasisinde ilk defa evlilik akdine Altın Orda Hanlığı'nda özellikle Berke Han döneminde rastlandığını belirtmiştir. İki millet arasında diplomasi trafiğinin en sık yaşandığı Köseadağ Savaşı sonrası dönemde Kilikya Ermeni Kralı Hetum'a sığınmış olan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in annesi ve kız kardeşinin ele geçirilip muhtemelen Sayın (Batu) Han'a gönderilmesi ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Yazar; II. Gıyâseddin Keyhusrev'in kız kardeşinin Moğollara gelin gitmesinin Selçukluların Moğollar ile yapacakları evliliklerin önünü açtığını ileri sürmüştür. Eserin bu kısmının ilerleyen paragraflarında bahsedilen evlilikler yazarın bu görüşünü destekler mahiyettedir. Zira bu ilk evlilikten sonra yine Berke Han döneminde bir evlilik akdi daha gerçekleşmişti. Berke Han Bizans'ın elinden kurtarılarak huzuruna getirilen II. İzzeddin Keykâvus'a kızlarından Urbay Hatun'u eş olarak vermeyi münasip görmüştü.

"Türkiye Selçuklu-İlhanlı" adlı ara başlıkta ise İlhanlılar döneminde Türkiye Selçuklularıyla yapılan evlilikleri konu edinmiş olan yazar; Argun Han ile Selçuki Hatun'un evliliğini evlilik müessesesinin dış politikada aktif kullanımının en güzel örneklerinden biri olarak sunmaktadır. Diğer taraftan Abaka Han da oğullarını ve hanedan mensubu prensleri asil gördüğü hanedanlardan kızlarla evlendirmeyi politika hâline getirmiş ve bu sebeple Selçuklu hanedan kızlarına yönelmiştir. 1275 yılında müteveffa Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Fatma Hatun'dan doğan kızı Selçuki Hatun'u oğlu Argun'a istemek için elçilik heyeti gönderen Abaka Han'ın bu politikasına dair kaynaklardaki bilgileri değerlendiren yazar burada İbni Bibi'nin şu kaydını aktarmayı uygun görmüştür: "Yaradılışı ve endanı güzel, yapısı meymenetli, huyu iyi, devrin seçkini, zamanının gözdesi, iffeti ve namusuyla melikelerin örneği, mümin kadınların şerefi olan ve Şehit Sultan Rükneddin'in mübarek haremünün temiz iffetlerinden ve parlak incilerinden biri, düşmanı bağlayan, dünyayı elde eden, ülke bağışlayan şehzadelerinden biriyle nikâhlanma mutluluğuyla şereflensin. Onun şerefiyle Selçuklu hanedanının bayrağının mahçesi ayyuka çıksın." Ancak bu kayıtların aksine Abû'l-Farac'ın iddialarına da yer veren yazar mezkûr müellifin bu evliliği Muînüddin Pervâne'nin bir politikası olarak gördüğünü ifade etmiştir. Zira eserin bu kısmında aktarılan kayıtlara göre; Moğolların Mısırlılarla ilişkisinden çekinen Muînüddin Pervâne, Selçuki Hatun'u hanlar hanına hizmet etmek üzere götürmüş hatta hemen akabinde Anadolu'yu derinden etkileyen Hatroğlu isyanı için Moğollardan yardım talep etmişti.

"II. Bölüm"de "Moğolların Kafkas Siyasetinin Şekillenmesinde Kadın ve Evlilik" adıyla, daha önce de çalışmaları olan Kafkasya'ya ayrı bir başlık açan yazar burada kadına dair ele alacağı konuları; "Kağanlar Huzurunda Gürcü Bir Prenses: Tamta/Gürkiye Hatun",

“Kral Ulu David ve Moğol Eşleri: Jidga ve Esukan Hatun”, “Bora Noyan ve Rouzouk Hatun”, “Şemseddin Cüveynî ve Gürcü Eşi Huşenk Hatun”, “Gürcü Sarayında Bir Moğol Damat”, “Kral II. Demetre ve Sorghal Hatun”, “Gürcü Sarayında Moğol Bir Prenses: Olcetai Hatun” ve “Moğolların Âsi Damadı Kral VIII. David” adıyla sekiz ara başlıkta incelemiştir. Özellikle Gürcü-Moğol ilişkisi etrafında şekillenen Moğolların Kafkasya diplomasisine dair evliliğin önemine vurgu yapan yazar; Melik Eşref’le evliliğinden sonra Gürciye Hatun olarak anılan Tamta’nın ilginç hikâyesini ele almıştır. Gürcü komutan İvane’nin kızı Tamta, Harezmsah Celaleddin Ahlat’ı ele geçirmesinden sonra ona esir düşmüştü. Çalkantılı hayatı bununla da sınırlı kalmayan Tamta, Gürcü ve Ermenilerin hamisi gibi davranan Moğolların generali Baycu’nun Ahlat ve Diyarbakır’ı işgaliyle bu kez Moğolların eline geçmişti. Uzun süre Sayın Han’ın (Batu) nezaretinde kalan Tamta daha sonra Gürcistan Kraliçesi Rusudan’la Moğol Han’ı arasındaki diplomatik ilişkinin seyrine uygun şekilde iade edilmişti. Bu bilgilerden sonra Kral Ulu David’in Moğol eşleri Jidga ve Esukan Hatun’dan bahseden yazar özellikle Jidga Hatun’un Gürcü Krallığı’ndaki otoritesine dikkat çekmiş, Ulu David’e kız veren Moğolların bu davranışını Moğolların sevdikleri ve önem verdikleri bir devlet adamına eş olarak kız veya kadın hediye etme geleneklerine bağlamıştır. Kral Ulu David önceki eşinin bir Moğol olması münasebetiyle ikinci eşinin de Moğol olmasını arzulamış ve bu arzusunu Moğollara bildirmişti. Talebi uygun gören Moğollar ona eş olarak Carmagon Noyan’ın kızı Esukan Hatun’u münasip görerek Moğol-Gürcü ittifakını yeni bir evlilik akdi temelinde sağlamlaştırmışlardı. Buna mukabil Moğolların da Gürcülerden kız aldığını belirten yazar buna misal olarak Sahip Divan Şemseddin Cüveynî’nin Gürcü Huşenk’le evliliğini vermektedir. Bu evlilikten dünyaya gelen çocukları Atabek adını almışlardı. “Gürcü Sarayında Bir Moğol Damat” başlığıyla farklı bir olguya değinen yazar bu kez kızların değil de damatların müttefik saraya gidişini konu edinmiştir. İlhanlılardan Argun Aga Tiflis’te bulunduğu bir sıra Kral II. Demetre’den kız kardeşi Tamara’yı; “Sizin de iyi hatırladığımız gibi babanız (Ulu David), kızını yani sizin kız kardeşinizi benim oğluma gelin olarak vermeye söz vermişti. Ama o yeterince uzun yaşamadı. Şimdi benim ricamı geri çevirip çevirmeyeceğini soruyorum. Oğlum için kız kardeşini bana gelin olarak verecek misin?” şeklindeki sözleriyle oğluna istemişti. Kral, kızını Hristiyan olmayan biriyle evlendirmeye rıza göstermese de teklife mecburen boyun eğmişti. Bu evlilikte Tamara’nın Moğol sarayına gitmesi beklenirken Argun Aga oğlunu Gürcü sarayında damat olarak bıraktı. Buna rağmen zoraki olan bu evlilik daha önceki dönemlerden farklı olarak yürümemiş ve Tamara nefret ettiği eşini bırakarak dağlara kaçmıştı.

Burada aktarılan bilgilerden anlaşıldığı üzere; Kafkasya politikalarını evlilik akitleriyle şekillendirmeye çalışan Moğollar için bu yöntem her zaman olumlu sonuç vermemişti. Gazan Han döneminde Gürcü tahtında oturan Kral VIII. David asi tavırlarıyla dikkat çekmiş ve İlhanlı-Artın Ordu ilişkisinde İlhanlıların elini zayıflatmıştı. Kral’ın eşi Kraliçe Olcetai’nin ön plana çıktığı bu dönemde İlhanlılar asi damatlarına karşı farklı tedbirler almışlardı. Gürcistan kroniği temelinde incelenen bu bilgilere bakılacak olursa bu dönemin Gürcülerin İlhanlılardan bağımsız politika üretmeye başladıkları bir dönem olarak ele alındığı görülecektir.

Yazarın “*Memlûk-Moğol Evlilik Münasebetleri*” adlı başlıkta aktardığı malumatlardan; Cengiz Han’dan itibaren diplomasi temelini akrabalık ilişkileri üzerine kurgulayan Moğolların, ezeli rakipleri olan Memlûklülerle olan ilişkilerinde de evlilik akitlerinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. “*Memlûk tarihi boyunca özellikle de Bahr-i Memlûkler dönemi olarak bildiğimiz süre zarfında neredeyse bütün Memlûk sultanları Moğol kadınlarla evlenmişlerdir.*” şeklinde önemli bir yargıya varan yazar; Memlûk topraklarına sığınan ve vâfidûn Moğol ileri gelenlerinin kızlarıyla evlilik yapan Memlûklü sultanlarından bahsederken Nasır Muhammed b. Kalavun’u bu geleneğin dışında bırakmıştır. Çünkü Nasır Muhammed vâfidûnlar haricinde hanedan mensubu bir Moğol kadınıyla evlenen ilk Memlûklü Sultan’ydı. Soylu bir Moğol kadınıyla evlenmeyi düşünen Nasır Muhammed’in bu iş için kadim müttefiki Altın Orda Hükümdarı Özbek Han’a elçiler gönderdiğini belirten yazar, Sultan’ın Cengiz soyundan bir kızı kendisine eş olarak istediğini belirtir.

Evlilik çağındaki genç prens ve prenseslerin diplomasi uğruna uzak memleketlerde yeni hayatlar kurduğu bu sürükleyici serüvende Moğolistan’dan Anadolu’ya, İstanbul’a, Gürcistan’a ve Mısır’a uzanan evlilik temelli diplomasi geleneğinin diğer bir durağı Kore Sarayı olmuştu. Bu bağlamda Kore sarayıyla olan münasebetler “II. Bölüm”ün “*Kore Sarayında Moğol Prensesler*” adlı VI. alt başlığında karşımıza çıkmaktadır. Bu kısımda Kubilay Hanlığı yani Yuan Moğollarının Kore kraliyet ailesiyle kurduğu ilişkinin temelinde evlilikten söz eden yazar bu konuyu ele aldığı ara başlıkta taraflar arasında 28 yıl süren savaşın Kore Kralı Wang Cheol’in (Ko-tjong-Ko-jang) anlaşma yapıp oğlu Veliaht Prens Wang Chon’ü (Wen-tjong) Moğol sarayına rehine göndermesiyle son bulduğunu belirtmiştir. 1270 yılında ise Kore Kralı Moğol baskısından kurtulmak için Oğlu Wang Sim’le evlenmesi için Kubilay’dan bir Moğol prensesi istemişti. İlk teklife olumsuz bakan Moğollar bir yıl sonra teklife olumlu yanıt vermişler ve Kubilay Han küçük kızı Kutluk Gelmiş’in (Khudulugh Kelmish) Kore Kralı Wang Chon’un oğluya evlenmesine müsaade etmiştir. Moğolların Korelilerle olan evlilik ilişkisi hakkında bu ve benzeri bir hayli bilgi aktaran yazar konuyu Moğol prenseslerle evlenen son Kore kralı Wang Ki’nin, Kral Kongmin olarak ülkesini 1351’den 1374’e kadar yönettiğinden bahsederek sonlandırmıştır.

“II. Bölüm”ün VII. aynı zamanda kitabın son alt başlığı olan “*İlhanlı Dış Siyasetinde Bölgesel Hanedanlar ve Evlilik*” adlı başlığını 4 ara başlıktan tereküb eden yazar İlhanlılarla yerel hanedanlar arasında gerçekleşen evlilik ilişkilerine; “*İlhanlı-Artuklu Evlilik İlişkisi ve Dünya Hatun*”, “*Musul’da Âsi Bir Damat: Melik Salih İsmail*”, “*Kutluğhanlar ile İlhanlılar Arasında Evlilik Münasebetleri*” ve “*İlhanlı-Salgurlu İlişkisi ve Evlilik*” adlı ara başlıklarda değinmiştir. İlhanlıların Anadolu’ya uzanan evlilik ilişkilerinde Artukluları öne çıkaran yazar Mardin Artuklularıyla Moğollar arasında başlayan ilişkilerin temelini inmiştir. Gazan Han’ın II. Necmeddin Gazi’yle olan ikili ilişkilerinin oldukça olumlu olduğunu belirten yazar bu ilişkilerin Gazan Han’dan sonra da devam ettiğini hatta dönürlük seviyesine çıkarak daha da ilerlediğini vurgulamıştır. Tâbi devletlerin yöneticilerinin kızlarıyla evlilik yapılmasına yönelik pek çok misal barındıran İlhanlı tarihi bu kez II. Necmeddin Gazi’nin kızı Dünya Hatun’la Olcaytu Sultan’ın evliliğine şahitlik etmiştir. Bu evliliğin açıkça siyasi bir

evlilik olduğunu niteleyen yazar bunun sebebini İlhanlıların, Artukluları özellikle de II. Necmeddin Gazi'yi gözden çıkarılmayacak kadar değerli bir müttefik olarak görmelerine bağlamaktadır. Çünkü II. Necmeddin Gazi, Gazan Han'dan itibaren verilen tüm görevleri İlhanlılara sadık bir şekilde yerine getirmiş hatta Suriye Seferi sırasında Gazan Han Telafer otağında konaklarken ona bütün Diyarbakır ve Diyar-ı Rebia yöneticiliğiyle beraber el-Melikü'l-Mansur unvanı vermişti. Nihayet yapılan bu evlilik bu kıymetli müttefiki İlhanlı merkezine daha da sadık ve bağlı hâle getirmişti. Bu durum, yazarın eserin tamamında vurguladığı gibi Cengiz Han'dan itibaren Moğolların tâbi-metbû ilişkilerinde öne çıkardıkları en mühim argümanlarına oldukça muvafık ve mutabıktı.

Yazar bir sonraki başlıkta ise Hülagü'nün Bağdat işgali sonrasında Suriye seferine niyetlendiğinde yaşı doksanı bulan Musul emîri Bedreddin Lü'lü ile Moğollar arasındaki ilişkileri evlilik bağlamında değerlendirmiştir. Celaleddin Harezmsah'ın Moğollara esir düştüğünde iki yaşında olan kızı Terken Hatun'u Bedreddin Lü'lü'nün oğlu Melik Salih İsmail'e uygun gören Moğollar bu evlilikle Musul'daki hâkimiyetlerinin devamını sağlamak niyetindeydiler. Yazar burada aslen bir Moğol olmasa da onların geleneklerine uygun yetişen Terken Hatun'u da Moğol prensesi kategorisinde değerlendirmiş ve Ayn-ı Câlût sonrası yeniden şekillenen dış politikada aldığı rollerden bahsetmiştir. Eşinin Sultan Baybars'ın yanına gitmek üzere yola çıktığından ve yaptığı planlardan Moğolları harfiyen haberdar etmesi de bunu göstermektedir. Diğer taraftan yazar Terken Hatun'la evli olan Melik Salih İsmail'in artık asi bir damat olduğunu kaydeder.

Ayrıca Kutluğhanlarla İlhanlılar arasındaki evlilik ilişkilerine geniş yer veren yazar "II. Bölüm"ü aynı zamanda eserini İlhanlı-Salgurlu ilişkilerine değinerek nihayetlendirmiştir. Kutluğhanlardan Barak Hacib'in dış siyasette ve askeri meseleleri çözüme kavuşturmada en az Moğollar kadar kadın figürünü mahirane bir şekilde kullanabilen bir kişilik olduğunu belirtmiştir. Hatta yazarın aktardığına göre Barak Hacib'in, Şucaeddin Ebu'l Kasım'ı erkek elbisesi giydirdiği kadın savaşçılar sayesinde kazandığı anlaşılmaktadır. Yazar tâbi devletlerin kızlarını Moğol sarayına gönderirken gerektiğinde kızları sayesinde Moğol sarayında nüfuz sahibi olabilmek niyetlerinin de olduğunu belirtir. Yazar ayrıca bazı kaynakların Terken Hatun'la ilgili söz ettikleri bazı mevzuların yanlışlığına dikkat çekmektedir. Bu kaynaklar onun Padişah Hatun adlı kızını erkek gibi yetiştirmek suretiyle Moğollara gelin gitmesini engellediğini ve böylelikle; "Her yılbaşında kendisi ve oğulları için aralarından seçsin diye bütün kızlar hükümdara takdim edilmelidirler." şeklindeki yasaya aykırı davrandığını belirtir. Hatta kızına bu sebeple Hasan Şah adı verdiği de kayıtlar arasındadır. Ancak yazar tüm bu iddiaları reddederek sonraki siyasî hadiseleri ve Terken Hatun'un başı her sıkıştığında İlhanlı sarayındaki kızına giderek Abaka Han'dan yardım isteğini iletmesini bu iddiaların yanlışlığına delil sunmuştur. Yazarın bu ve benzeri iddialara karşı getirdiği karşı deliller okuyucuyu ikna edici niteliktedir. Bundan başka Moğolların oğullarını tâbi hükümdar kızlarıyla evlendirmesinin altında yatan diğer bir sebebin bu devletlere mirasçı olma istekleri olduğunu da belirten yazar İlhanlı-Salgurlu ilişkilerinde evlilik mevzuuna değinerek eserini tamamlamıştır.

“Sonuç” ve “Kaynakça” kısmından sonra “Ekler” başlığıyla kitaba ilave edilen kadın temalı Moğol ve İlhanlı dönemlerine ait birtakım figür ve görsellerin konunun anlaşılması açısından okuyucuya kolaylık sağladığı muhakkaktır. Kadınların giyiminden protokoldeki yerlerine, doğum anları ve birtakım merasimlerdeki durumlarına kadar pek çok konuda görsel anlamda okuyucuya fikir veren bu resimler çağdaş eserlerde İlhanlı tarihçilerinin yer verdiği görsellerden oluşmakta ve bu açıdan da esere değer katmaktadırlar. Bu görseller birer minyatür tasvir niteliğinde olsa da okuyucunun tahayyül sınırını bir hayli zorlayama yetmiştir. Yazarın eserin tamamında takip ettiği akademik bir o kadar da sade anlatım tarzının bu derece karmaşık konunun kolaylıkla anlaşılmasına katkı sağladığı görülmektedir. Gereksiz ayrıntılardan kaçınmaya azami ölçüde riayet eden yazar, okuyucunun konu bütünlüğünden sapmasının da önüne geçmiştir. Pek çok ana kaynağın yanında güncel literatüre de hâkim olan yazar eserleri özellikle de Farsça ve İngilizce eserleri doğrudan orijinal dillerinde kullanmış ve kaynak dilini sadeleştirerek okuyucuya takdim etmiştir. Alanında önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündüğümüz bu eser ayrıca yeni çalışmalar içinde bir çıkış noktası mesabesi elde etmiştir.